

Kertomus Struven ketjun pisteestä Perävaara. Jarno Niskala

Matkustaminen Kukkolaan

Kukkola on tunnettu kylä Tornion pohjoispuolella. Kukkolankoski on erityisen kuuluisa nähtävyys. Matkailijoiden täytyi aina kuljettaa veneensä vetämällä Kukkolankosken kohdalla, jos he olivat matkalla ylävirtaan. Alavirtaan mennessä tarvittiin taitava soutaja, joka pystyi tuomaan veneen turvallisesti koskesta. Joen molemmilla puolilla kulki kuitenkin maantie 1800-luvun puolivälissä. Länsipuolella Torniota Kukkolan ohi Övertorneålle kulkeva tie oli käytössä jo vuonna 1780. Itäpuolella koko matkan Alkkulaan Ylitorniolle kulkeva tie valmistui vuonna 1832. Teiden varsille alkoi ilmestyä entistä enemmän majataloja 1840-luvulla. Näin oli myös Kukkolan itä- ja länsiosassa. Tornionjokilaakso ylipäänsä kehittyi paljon tuona aikana. (Hoppe 1945; Rantatupa 1988.)

KUVA 9

Kun Torniota tulevat matkailijat kulkivat Kukkolankosken ohi ja näkivät joen laajan suvantokohdan, Karunginjärven, tunne ”pohjoisesta” alkoi vallata mielen. Täällä he näkivät laajat ja avarat maisemat ja matalat vaarat taustalla. Kukkolassa oli majataloja vieraille molemmin puolin jokea. Kukkolan keskellä olevassa Toivolansaassa oli paljon maataloja. Se muistuttaa ajasta, jolloin joki oli pääkulkuväylä. Tutkijoilla oli tapana kulkea tätä kautta ja poiketa näillä seuduilla vuosisatojen ajan.

KUVA 2

Frankkilan majatalo sijaitsi Kukkolan länsirannalla muutama kilometri pohjoiseen koskesta. Majatalossa saattoi viettää yön, syödä ja hankkia hevosia. Struven ketjun maanmittaajat löysivät Perävaaran Kukkolan takametsästä niin sanotun Frankkilan joenranta-alueen takaa. Frankkilassa majoittuville toinen tunnettu havaintopiste ja käyntikohde oli Nivavaara, joka näkyy joen itäpuolella.

KUVA 1

Matkailijoita kohtasivat kaksirattaiset kärryt, jotka olivat tavallisia täällä ja joita vetivät pienet ruskeat Tornionjokilaakson hevoset. Hevoset olivat taitavia vaativissa olosuhteissa ja pystyivät välttelemään vihollisia paljon paremmin kesälaitumilla. Kesäisin kaikki hevoset eivät olleet kesälaitumilla, vaan esimerkiksi matkailijoille oli voitava järjestää kyyti. Frankkilassa oli suuri talli ja talossa oltiin tottuneita majoittamaan matkailijoita. Talon omistaja Olof Malmström toimi aktiivisesti seudulla ja osasi kertoa vierailijoille heidän tarvitsemansa tiedot.

Mittaukset Kukkolassa

KUVA 4

Perävaaran mittauspiste sijaitsee Kukkolan takametsässä. Frankkilan majataloon majoittumisen jälkeen tutkijoiden suoriin tie vaaralle kulki metsän läpi. Perävaaran metsä kaadettiin 1840-luvulla, samoin kuin näyttää tapahtuneen useilla muilla vaaroilla Tornionjokivarren kylissä. Maisema kärsi Carl Skogmanin toteamalla tavalla, mutta hakkuut ilmeisesti helpottivat vaarojen huipun yhdistämistä toisiinsa. (Skogman 1862.)

KUVA 3

Aiemmissa mittauksissa, jotka tehtiin 1730-luvulla ja yksi 1800-luvun alussa, Perävaaraa ei ollut käytetty mittauspisteenä. Kolmion sivu kulki suoraan koko matkan Torniota Huitaperille. Nivavaara oli kuitenkin lähempänä Torniota, mutta Jöns Svanberg yritti löytää pisteen kauempaa lännestä terävän kulman estämiseksi Torniossa. Se ei onnistunut vuonna 1803, koska metsä peitti näkymän. Carl Skogman totesi vieraillessaan alueella 1847, ettei se enää ollut ongelma, koska Perävaarassa ei enää ollut näkymää peittäviä metsiä. Sen vuoksi läntisempi piste voitiin ottaa ketjun Lapin osuuden eteläisen kolmion pisteeksi. (Skogman 1862.)

KUVA 6

N. H. Selander vastasi ruotsalaisten tekemistä ketjun mittauksista Perävaaralla vuonna 1849. Tieteilijät pystyivät mittaamaan Perävaaralta kulmat Alatornion kirkkoon, Kaakamavaaralle ja myös Huitaperi-vaaralle Kainuunkylässä. Muutama vuosi kulmamittausten jälkeen vuonna 1851 D. G. Lindhagen Pulkovan observatoriosta ja Selander tapasivat Frankkilan talossa. Heidän aikeenaan oli mitata yhdessä perusviiva Ylitorniolla. Carl Skogman odotti jo heitä siellä. (Struve 1860.)

Carl Skogman (1820–1907)

Carl Skogman syntyi Tukholmassa vuonna 1820. Hän oli vapaaherra ja laivaston upseeri. Myös Skogmanista tuli valtiopäivämies, kuten N. H. Selanderista oli tullut jo häntä aiemmin. Hän matkusti maailman valtamerillä. Skogman osallistui muun muassa ns. Oxehufvudin retkikunnan matkalle Buenos Airesiin vuonna 1841. (Nordisk familjebok 1917.)

KUVA 5

Skogman avusti Selanderia Struven ketjun mittauksissa. Hän matkusti pohjoiseen yhdessä D. G. Lindhagenin kanssa vuonna 1851 ja jatkoi perusviivamittausten valmistelua Ylitorniolla. Hän valmisteli mittauksia, kunnes Selander saapui, jolloin myös Lindhagen liittyi mukaan työhön. Skogman kirjoitti vuonna 1862 hienon kaksiosaisen artikkelin, joka julkaistiin Tidskrift i Sjöväsendet -julkaisussa. (Nordisk familjebok 1917.)

Carl Skogman on lisäksi täydellinen esimerkki tieteilijästä ja tutkijasta, jonka sosiaalinen asema oli korkea. Tällaiset henkilöt syntyivät varakkaisiin perheisiin ja heillä oli korkea asema sosiaalisessa hierarkiassa. He saattoivat olla aatelisia, kuten Skogman, joka oli

suomalaissyntyisen vapaaherran Carl David Skogmanin poika. Hänen isänsä Carl oli suomalainen, joka saavutti erittäin vaikutusvaltaisen aseman Ruotsissa. Hän oli finanssi- ja kauppaministeri ja uudisti työllään Ruotsin taloutta. (Nordisk familjebok 1917.)

Kukkolankoski

KUVA 8.

Kukkola on kuuluisa koskestaan ja siiastaan. Tänne keräännyttiin syömään kalaa, juhlimaan juhannusta ja viettämään kalajuhlia. Kalastajat keittivät siikaa suuressa kylän padassa tai kypsensivät sitä avotulen loimussa. Kalat asetetaan vartaaseen ja paistetaan avotulta vasten. Varrassiikaa valmistetaan erityisessä kodassa molemmin puolin koskea. Rakennus on suomeksi *kota*.

KUVA 7.

Todennäköisesti myös mittaaajat vierailivat kalastuspaikalla. Esimerkiksi vuonna 1851 venäläissuomalaisia mittauksia johtava D. G. Lindhagen ja hänen avustajansa Wagner saapuivat Kukkolaan itärannan maantietä myöten. He jättivät kulmamittauslaitteen Karunkiin, ylittivät joen ja menivät Frankkilan taloon, jossa he olivat sopineet tapaavansa N. H. Selanderin. Tämä ei ollut Selanderin ensimmäinen kerta Kukkolassa, vaan hänen ryhmänsä oli viettänyt jo useita kesiä alueella. Oli elokuun alku ja koko kylä söi siikaa. Tällä kertaa he eivät halunneet tuhlata aikaa, koska C. Skogman ja mittaukset Ylitorniolla odottivat. (Struve 1860.)

Lähteet:

Aliisa Koskela

Elviira Taipaleensuu

Haaparannan kaupungin kuva-arkisto

Hoppe, G. (1945). *Vägarna inom Norrbottens län: studier över den trafikgeografiska utvecklingen från 1500-talet till våra dagar*. Väitöskirja Uppsala: Yliopisto Uppsala.

Jarno Niskalan valokuvat

Lantmäteriet

Nordisk familjebok (1917). Ugglesupplagan. 25. Sekt - Slöjskifling.

Rantatupa, H. (1988). *Alatornion historia*. Tornion kaupunki.

Skogman, C. Svensk-Norska gradmätningen 1845-52. Tidskrift i sjöväsendet Häfte nr.4, 5. 1862.

Struve F.G.W. (1860). Addition C. Report on the Expedition to Laponie carried out in 1851 by M. D.G. Lindhagen.

Suomen kalakirjasto

Wikipedia